

CÍGER, J.: The System of Medicine and Philosophical Culture of the Physician. *Filozofia* 30 (1975), No 6, p. 634—649.

Philosophy, by means of its dialectical analysis of the object, anticipated the principal knowledge of sciences and introduced namely the notion of system, in its materialistic interpretation and thus it conditioned the development of medicine. The neo-positivist attempts to eliminate from the categorial fund of science the philosophical categories is an elimination of categorial consciousness, conditioned by non-scientific interests. The exaggeration of the contradiction between formal logic and dialectics belongs to this attempt, which at the same time continues also in the effort to separate from philosophy the branches that lose thus their *raison d'être*. Medicine as humane in its scientific-practical and scientific-theoretical aspect presupposes the philosophical culture of the physician as the only possibility of blocking the undesirable effects of specialization and disintegration of the physician's consciousness, in which there co-exists an extensive group of branches of natural and social sciences. The organizing element of this group of branches, from which also stems the formal point of view of the special objective sphere of sciences, is the relation of the physician and the patient. Thus a system of medical branches rises, in which the branches directed towards the physiology of health are the relevant basic sciences, but which are joined also by sciences contributing to the essential positive solution of the relation forming medicine.

Aj táto štúdia, podobne ako predtým uverejnená *Filozofia a medicína*, týka sa predovšetkým *všeobecných dialektických súvislostí medicíny a filozofie*. Ich ozrejenie je dôležité na zodpovedanie otázky, prečo má filozofia význačné miesto v lekárskej profesii. V ďalšej štúdii sa budeme usilovať načrtnúť vzťahy medzi medicínou a diferenciáciou disciplín vo filozofii a v súvislosti s tým bližšie analyzovať aj systém medicínskych vied a ozrejmiť potrebu filozofickej kultúry lekára.

Analýza vývinu vedy od jej špecifických prafilozofických začiatkov, od významných objavov kategoriálneho uvedomelého myslenia nás priviedla k pochopeniu systematickej jednoty všetkých vied a vedeckých praxí, ak ich chápeme ako systémy poznatkov, a súčasne k pochopeniu ich nevyhnutnej diferenciacie, ak ich chápeme ako výskumné a praktické odbory. Pre lekára je systémové chápanie jednoty vied mimoriadne blízke, lebo medicínske disciplíny sú preplnené termínmi systém, štruktúra, funkcia, a teda pojmoslovím, o ktorom autori (Kedrov, Rozentál a Asmus už r. 1929) súhlasne tvrdia, že je pre marxizmus význačné. Tieto pojmy reprezentujú najmä v medicíne v prvom rade očividný materiálny objekt, ktorým je organizmus človeka, a len vo vyšších rovinách abstrakcií sa aplikujú v prenesenom zmysle. Tu ťažko môže nastať nedorozumenie o povahe pojmu systému, ktorého súvislosť s dialektickým protirečením (Szántóovou *Widerspruchsvolle Einheit*) má priamo povahu empirickej zrejmosti. Materiálne konkrétne organizmu, uvedomené kritickou skúsenosťou, samo protirečí funkcionalizmu, formalistickému chápaniu systému, ktoré neberie do úvahy materiálne podmienky, dialektický substrát funkcií, a tým sám pojem dia-

lektickej, vedomiu protikladnej matérie, nezlučiteľný s metafyzicistickým, a tým aj s vulgárnym poňatím. Riešenie vzťahu medzi filozofiou a medicínou sa tak pohybuje v rovine *dialektickej* „metavedy“, a teda v rovine všeobecného, kategoriálneho základu vedy, v rovine teórie kategórií, ktoré spájajú všetky vedy. Ontologický význam systému týchto kategórií má vo všeobecnosti svetonázorovú povahu, kým vnútorná logika tohto systému má základnú metodologickú funkciu. Preto F. Engels oprávnenne poukazoval na tendenciu vývinu, v zmysle ktorej z filozofie ostane nakoniec dialektika a logika. Už prafilozofia mohla vzniknúť iba tak, že boli v nerozvinutej forme objavené základné pojmy vedy, a potom sa použili v prvom, primitívnom pokuse o racionálny svetonázor. Naproti tomu prvá teória pojmotvorby vstúpila do dejín ako logika. Obe stránky systému kategórií, obsahová i formálna, spolu súvisia, takže každá jednostrannosť porušuje integritu teoretického poznania a účelnosť jeho procesu. Obsahová stránka sa sústreďuje na *výskumný predmet*, ktorý imponuje ako *skladbovo* diferencovaný *celok*, konštituovaný *vnútornou súvislosťou*, odkiaľ zákonite rezultuje dynamika vývinu. V medziach vývinu každý komponent získava *funkciu*. Tak sa predmet mení na *systém*. Formálna stránka naproti tomu vedie k pojmu zákonitostí rámcovej povahy, ktorý umožňuje vedecké zovšeobecnenia. To všetko sa dotýka humánnej medicíny osobitným spôsobom. Týka sa to človeka ako subjektu praxe, ktorá sama je funkciou obsahujúcou vo svojej subjektívnej stránke aj svoje vlastné poznanie. Predmet humánnej medicíny sa ukladá poznaniu a praxi ako psychofyzická, nedeliteľná jednota, a tým aj ako ohnisko, do ktorého smeruje význam všetkých vied.

Vniknutie do pojmovej osnovy súčasnej vedy a najmä *medicíny* predstavujúcej *aplikovaný systém všetkých základných vied*, vyžaduje koncepcnosť, ktorá ovláda práve tak procesy syntézy, ako aj analýzy, vie vidieť jednotu v členitosti a členitosť v jednote. Syntetický pohľad vidí vo *faktoch* kritickú podstatu empirických javov a v *zákonitostiach* súvislosť týchto súčasne daných, relatívne nezávislých podstát, ich celistosť v hlbšej substancijálnej rovine existenčnej súvislosti. Zákonitosť ako *spoludanosť faktov na základe ich vnútornej, podstatnej súvislosti* vyjadruje tak Leninov pojem zákonitosti ako súvisu podstát a má rozhodujúce postavenie pre dialektické pochopenie indukcie ako metodologického postupu, založeného na konkrétnej analýze predmetu poznania, daného v kritickej empirii. Analyticko-diferenciačný pohľad naproti tomu usiluje sa o vystihnutie jedinečného a zvláštneho, o pochopenie detailu, o konkrétnu determináciu všeobecného. Práve preto diferenciačný proces vo vedách vyžaduje zvýšenú pozornosť ku všetkému, čo vedy spája. A to značí preniknutie k filozofickým základom vied.

Procesu diferenciacie podlieha aj sama filozofia, členená na mnoho disciplín, systémovo medzi sebou spojených dialektickou kategoriológiou, ktorá tvorí najvlastnejšie jadro filozofie a dialektickej logiky. Takéto poňatie umožňuje presnejšie pochopiť vzájomný vzťah filozofických disciplín, ako aj vzťah filozofie a vied. Rôzne vedné systémy napr. lekárske a technické vied budú pritom rôznym spôsobom nadväzovať na jednotlivé filozofické disciplíny. Jeden poznatok treba tu však označiť ako nadmieru dôležitý, že totiž filozofia zásadne teoreticky

poznáva a formuluje podstatu vedy, princíp jej možnosti ako skutočného poznania a princíp spoľahlivosti jej istôt vôbec. Sama veda, opretá o metódu formálnej či diskurzívnej indukcie (ak nejde o vedy zásadne deduktívne), ku ktorej prípravou je analýza výskumného predmetu danej špeciálnej vedy zo špeciálneho hľadiska danej vedy, nemôže touto indukciou určiť absolútnu nevyhnutnosť princípu indukcie, a jej analýza objektu zo špeciálnych zorných uhlov vied tak isto analýza si nekladie a nemôže klásť tento cieľ, ak sa nemá práve tým zmeniť na filozofiu a prestať byť danou špeciálnou vedou. Takúto úlohu plní práve filozofia, pokiaľ nie je v rozpore so svojím menom, a tak vychádza z analýzy subjektívnej stránky praxe, ako tento postup v geniálnej skratke zdôrazňuje Marxove *Tézy o Feuerbachovi*. Analýza praxe ako funkcie dialekticko-celistvého systému spoločenského človeka, člena širšieho systému spoločenského bytia, zaradeného do dialekticko-materiálneho systému prírody, plne konštituuje kategóriu predmetného bytia ako bytia určeného svojou dialektickou, podstatnou formou, dialektickým protirečením, pretržitosťou nepretržitého. Potom duchovný, ľudský, poznávací subjekt je nevyhnutne samou *dialekticko-štruktúrnou logikou svojho vnútorného bytia* začlenený do širšieho a podstatnejšieho, *kvalitatívne odchylného* systému s nevyhnutným postupom až do nevyhnutnosti existencie samopríčinného, neobmedzeného bytia dialektickej prírody. Všetky možné akoby priestory nezávislej danosti sú tak nevyhnutne zaplnené bytím, takže absolútne „nebytie“, a tým teda aj newtonovský „absolútny priestor“ je objektívnou nemožnosťou. Bytie je potom vo všeobecnosti nezrušiteľné a nevzniknuteľné, večné. Vzťah medzi celkovým bytím a nezávisle nemožným nebytím, ktoré by inak obmedzovalo rozsah bytia, je rámcový, nezrušiteľný zákon, objektívna spoludanosť dvoch faktov, t. j. faktu nevyhnutnosti bytia a nemožnosti absolútneho nebytia, a to na základe totožnosti nemožnosti nebytia a nevyhnutnosti bytia. Tento vzťah je jednoznačný a implikuje nielen nevyhnutnosť zákona zachovania a premeny hmotnosti a energie, absolútnu platnosť princípu „ex nihilo nihil“, ale aj všeobecnú nevyhnutnosť spoludanosť rozdielnych faktov akejkoľvek kategórie, ak spolu bytostne súvisia, a teda aj všeobecnú platnosť vlastného princípu indukcie.

Táto absolútna nevyhnutnosť princípu indukcie, implikovaná dialektickou pojmotvorbou ako odrazom podstaty sebapoznávajúcej praxe, zdôvodňuje aj nevyhnutnosť, že spoločenské bytie ako otvorený, čiastkový, funkčný systém smeruje zákonite k harmonizácii svojich funkcií na kvalitatívne stále zvyšovaných úrovniach vývinu. Na takomto vývine má pritom obzvláštny záujem každá trieda, ktorá je vývinovými možnosťami znevýhodnená na určitom stupni vývinu spoločnosti. Spoločenské bytie ako systém nalieha potom na vývin ľudskej podstaty svojich individuálnych komponentov, na vývin, pre ktorý sú tieto komponenty fylogeneticky disponované a základom svojej pudovosti, podstatou svojho chcenia aj nutkané, bez možnosti vyvolať si inú realitu a podstatu základného chcenia. Jednostrannosť hodnotového zamerania a obmedzenosť poznania, ktorá neraz vedie ku sebazničeniu a duchovnému „dolce far niente“, nepopiera základnú tendenciu k realizovaniu hodnoty na príslušnej úrovni. Sloboda sa tu principiálne týka, pokiaľ má pozitívne jadro, práve možnosti poznať a usilovať sa o lepšie, vývinove vyššie, a tak je historickou slobodou od inštinktu, tejto formy

realizácie pudu, od rutiny, zvyku, minulosti, chyby, omylu. Na tom sa zakladá morálna prax a jej etika, teória morálky. Keďže etika nemá zmysel, ak jej smernica a sankcie nemajú charakter nevyhnutnosti, prejavenej v osobnom presvedčení, nemôže byť vyčlenená z filozofie a začlenená do systému čisto špeciálnych vied. Bez nevyhnutnosti, akú mravnému zákonu zaručuje iba filozofia metodickým poznaním vývinového náporu a smeru, nemôže idea mravného zákona predstavovať ideu ľudskej plnocenosti, a tým motivovať sebavládu, sebazaprenie, sebaobetu, spokojnosť života, ducha a odmietnutia hodnôt, odporujúcich vývinovej plnocenosti. Bez takýchto funkcií sa stáva etická idea iluzórnou. Bez filozofického poznania by skutočnú motivačnú silu osvedčovala iba náboženská morálka, ktorá by kategoriálne presvedčenie nahradila iracionálnou vierou v určité zásady uplatňovania z citových a záujmových dôvodov.

V protiklade ku filozofii špeciálnovedné poznanie prijíma princíp indukcie ako regulatívny postulát, ktorý v rámci svojej metódy stále *potvrdzuje* a nikdy nefalzifikuje a neverifikuje. Etické smernice, z nich vyведенé zásady a aplikačné pravidlá by preto nikdy nemali charakter apodiktickej záväznosti, keby boli začlenené do etiky ako špeciálnovednej disciplíny, vymanenej zo systému filozofie. Chýbala by im žiadúca sociálna funkčnosť v pravom zmysle slova. Etika totiž patrí k technikám *sebariadenia*, ktoré sú schopné prinútiť jedinca doniesť takrečeno aj vlastnú kožu na trh iba vtedy, keď sú ovládané plnými istotami. *Riadenie iných* má v tomto ohľade skôr *disciplinárny*, a nie špecificky etický charakter. Etika patrí do jadra ľudskej praxe, z ktorej čerpá filozofia svoje základné kategórie, svoju dialektiku. Preto nemožno súhlasiť s autormi, ktorí sa snažia ustanoviť etiku ako samostatnú, z filozofie vyčlenenú spoločenskú vedu. (1, s. 24 a n.)

Pokiaľ ide o filozofiu a vedu ako formy pojmového poznania, ponímaného ako proces, nemožno ich chápať iba ako formy spoločenského vedomia, ktoré je ideovým obsahom spoločenskej komunikácie a či tradície v synchronickom i diachronickom aspekte. Spoločenské vedomie je *psychosociálny* jav, sociálny jav podmienený hromadno-individuálne, a predstavuje *vzťah*, kým individuálne vedomie je *sociálnopsychický* jav, individuálna vlastnosť podmienená sociálne, a predstavuje *vlastnosť* vysokoorganizovanej *dialektickej* matérie, existujúcej distributívne ako hromadný jedinec. Preto veda ako tvorivý koncepčný proces je skôr interakciou spoločenského a individuálneho vedomia, pričom inováciu prináša individuálne vedomie svojou invenciou. Avšak aj heuristické hľadánie môže byť a býva spoločensky podmienené. Vynálezcom, pionierom ideí je totiž vždy individuálne vedomie jedného a nanajvýš viacerých jedincov. Niekedy, ak sa vynález stratí, ak umrie geniálny mozog, ťažko ho možno nahradiť. Individuálna vynaliezavosť vnáša do spoločenského vedomia hodnoty, podnet pre vyššiu úroveň, ak, pravda, existujú spôsoby komunikácie. Pritom ak spoločenské vedomie hodnoty správne akceptuje, hodnoty aj uchováva, uplatňuje a podnecuje talenty k ďalšiemu tvoreniu.

Spoločenské vedomie má tak prinajmenej tri funkcie, a to gnozeologicko-informačnú, ideologickú a expresívnu. Ideologická funkcia je motivačná, podnecujúca a riadiaca, a to nie tak pre vznik samého procesu praxe, ako pre jeho

formy a zameranie. Motivačná funkcia samého procesu praxe, napr. v priebehu učenia sa nejakému remeslu, zasluhuje nazývať sa skôr praxeologickou, kým napr. morálna forma praxe a jej cieľové zameranie má už vlastný ideologický, zvrchovane dôležitý charakter. Napr. určitá špeciálna medicínska disciplína bude motivovať *určitý postup* chirurgického liečenia, kým etika bude určovať *prednostný výber* prípadu pre určitý postup a *svedomitý spôsob* jeho uskutočnenia. Etika má totiž na zreteli realizáciu samého zmyslu života, plnostenosti bytia, a to ktorýmkoľvek činom praxe, kým praxeológia realizáciu určitej detailnej hodnoty, napr. zhotovenie nejakého stroja. Ak realizovanou hodnotou je sám proces vytvárania nejakej hodnoty, hovoríme skôr o metodológii. Praxeologickým postupom je napr. aj proces psychoterapie, ktorou rozptyľujeme beznádej pacienta, pričom tento postup má eticko-ideologickú formu, ak tak robíme pre vývin, zhodnotňovanie celku, a teda aj nás samých. Ak pritom uskutočňujeme proces v systematickom poriadku, vedúcom zákonite k výsledku, postupujeme metodologicky. Vtedy ideou účelu a príčinnosti kontrolujeme svoj postup s cieľom vyhnúť sa nezdaru a dokonale zabezpečiť úspech.

Filozofia ako kriticko-logický systém poznatkov, ktorý sám osebe spĺňa gnozeologickú funkciu, má pritom aj ideologickú, praxeologickú a metodologickú funkciu. Veľmi významná je však súčasne aj expresívna funkcia, lebo vyjadruje vývinovú úroveň, kvalitu osobnosti jedinca, jej vývinový moment, formát, schopnosti, koncepcnosti, energiu ducha. Nemožno mať primitívny svetonázor s nerozvinutým kritickým, ontologickým a axiologickým vedomím, s úzkym poľom *sociálnej blízkosti*, sférou, v ktorej druhého človeka považujeme za predmet vzájomnosti, so zameraním na pôžitok, zisk a moc, s postojmi zákernosti, bezohľadnosti, závesti, zlomyseľnosti a nekritickosti, a pritom byť osobnosťou s pozitívnu spoločenskou hodnotou. Pokiaľ ide o diferencované vedomie, pre lekárov má veľký význam presné rozlíšenie spoločenského a individuálneho vedomia a súčasne rozlíšenie sebakontrolnej a poznávacej funkcie. V medicíne vystupuje do popredia *sebakontrolná funkcia*, ktorú filozofi zriedka berú do úvahy. Tak isto termíny „psychosociálny“ a „sociálnopsychický“ sú lekárovi zrozumiteľné, lebo pozná analogické termíny „psychopatológia“ a „patopsychológia“. Pre diferencované vedomie lekára je nevyhnutný aj výraz „dialektická matéria“, lebo lekári majú sklon k tzv. „identizmu“, ktorý stotožňuje psychiku s *úhrnom* fyziologických procesov mozgu, kým psychika je daná *vzájomnou súvislosťou* funkcií. Klinickým psychológom zrozumiteľný výraz „sociálna blízkosť“ spôsobuje napr. rozpaky filozofom, ktorí neberú do úvahy, že sféra vzájomnosti má u rôznych ľudí a skupín akoby rôzny polomer. Prítom za hranicou sféry „dobrý človek“ sa náhle mení na nepriateľa a egoistu.

Medicína ako v princípe bio-psychologická, fyziologická a anatomická teória riadi vytváranie fyziologickej funkčnosti, spoločný základ telesného a duševného zdravia. Tento praxeologický postup musí byť však vo vednom systéme ideologicko-eticky zdôvodnený a metodologicky správne riadený. Musí byť na primeranej gnozeologickej úrovni a musí byť expresívnym výrazom ľudskej podstaty, dôstojnosti lekára a občana-pacienta. Človek, ktorý je tu subjektom i objektom lekárskeho počínania, je človek so zmyslom života, s osobnosťou, vedomím,

citom. Aj keď môže mať nedostatky, sám lekár ako žiak a dedič *Hippokrata*, ktorý v *otrokárskej dobe* prisažne uznával ľudskú dôstojnosť otrocka, musí už z dôvodu sebaúcty dvíhať človeka a nie ho znižovať. Preto ak má lekár rozhodovať o zdraví a chorobe, živote a smrti v tom zmysle, či je možné vyzdravenie a zamedzenie predčasnému exitu, nemôže chápať človeka abstraktne, neúplne, ako anatomický a fyziologický útvar, ale musí vidieť celého človeka s telom i psychikou, člena spoločenského bytia a článok vo vývoji druhov, činiteľa vývinu spoločnosti. Napr. psychiatrickým pacientom bol nakoniec aj uštvaný I. F. Semmelweis, klasik medicíny, neuznávaný autoritami svojej doby, Scanzonim, Sieboldom, Späthom, Yungom Simpsonom, klasik, proti ktorému vystúpila aj vtedajšia parížska Akadémia vied v záležitosti, v ktorej má nesmrteľnú zásluhu. Psychiatrickým pacientom bol napr. aj jeden z najväčších domácich majstrov rečníckeho slova, akí sa zriedkavo vyskytujú aj u iných národov. Nešťastný z choroby, ktorá ho prepadla, vedomý si pritom svojho historického zástoja, s veľkodušným postojom a neobyčajnou silou podrobil sa odovzdane liečeniu. Terapeutka, nepoučená komplexnou lekárskou teóriou človeka, zaujala k nemu raz neúčelný a ponížujúci postoj. Jeho lekcia z lekárskej antropológie sa stala pamätnou a patrí všetkým, ktorí nemajú úctu k postihnutému človeku. Udreľ. Rýchlo a odmerane. Vysvetlil: „Aj keď nešťastný, som to predsa len ja!“

Jadrom lekárskej teórie človeka je však teória osobnosti s vyjadrením typickosti ľudského charakteru, značiacej jeho adekvátnosť k podstatnej vývinovej tendencii druhu a spoločenského bytia. Takáto filozofia osobnosti musí mať interdisciplinárny charakter. Sama osebe je aj diagnostickým aj terapeutickým prostriedkom. Ak sa s ňou zoznámí jedinec s úchylným charakterom, ktorý má nezriedka úchylných až kriminálnych predkov, a pritom je psychologicky dostatočne chápaný, môže upadnúť do stavu zaslepujúceho afektu, lebo sa mu predložilo presne kresliace zrkadlo. Psychológia osobnosti pritom sama osebe ešte nevytvára filozofiu osobnosti a nenahrádza ju, hoci sa tak nazdáva pozitivistické chápanie vedy. Typickosť osobnosti nie je totožná ani so „zdravím“ osobnosti, ktoré je záležitosťou predovšetkým medicíny, a nie psychológie. Filozofia osobnosti ako stránka lekárskej teórie človeka musí brať do úvahy nielen sociálno-psychologickú a sociologickú stránku problému, ale aj základný, dialekticko-systémový pohľad na vývin človeka a jeho zaradenie v systéme prírody. Človek sa tu musí objaviť s pozadím vesmíru i dejín a na druhej strane s perspektívou celého axiologického systému hodnôt. Otázky „zmyslu“ života a základných hodnôt sa musia nevyhnutne zodpovedať, ak má medicína zvládnuť neurózy z poranenia systému životných hodnôt. Špeciálne vedy, vrátane psychológie orientovanej na svoj špecifický predmet, môžu tu významne prispieť, ale syntéza je mimo ich dosahu, a to tým skôr, čím sú metodologicky jednostrannejšie a čím väčšími sa vyhýbajú otázkam principiálneho teoretického významu. (2)

Lekárska teória človeka, prirodzene, nemôže sa vyhnúť ani lekárovi ako členovi liečiteľského vzťahu a smeruje k vytvoreniu orientačného a regulatívneho modelu jeho osobnosti. Lekár sa tu črtá nielen ako „prirodovedec človeka“, ale aj ako historik života človeka a jeho prostredia, ako deskriptívny psychológ umeleckého typu Balzacovho, ktorý preniká s praktickou účinnosťou k poznatkom,

aké nezriedka unikajú laboratórnym psychológom. Dôležitú dimenziu medicíny tvorí tak aj jej história, schopná svojimi poučeniami veľmi plodne usmerňovať najmä riadiace orgány. História sa pritom nemôže vyčerpávať biografiou, ale postupovať k štúdiu vývinu medicínskych problémov a ich riešení, metodológie, sociológie medicíny a zdravotníckeho etosu. Nepochybne by sa našli v archívoch aj dokumenty, ktoré vrhajú svetlo aj na túto stránku. Boli lekári, ktorí sa zapísali do dejín významnými civilizačnými zásahmi, ale aj „božstvá“ s pompéznyimi čakárňami, vyzerajúcimi ako španielska záhrada, ktoré chorobou sklúčenú pacientku prijali v čakárni, vymenili si s ňou pár slov, prevzali obligátnych sto korún a s autoritatívnym pokynom hlavy ju prepustili.

V obraze lekára-diagnostika zohráva dôležitú úlohu aj logika, ktorá sa síce konštituovala ako samostatný výskumný odbor, ale ako *kriticko-logický systém poznatkov* ostáva rámcom dialektickej logiky. Svojou kategoriológiou je práve podstatou filozofie a má nielen metodologický, ale aj svetonázorový význam. Logika sama osebe má pritom nesmierny význam pre medicínu nielen v súvislosti s lekárskou kybernetikou, ale aj na zlogičtenie lekárskej terminológie, na logickú konzistenciu učebných textov a širšie uplatňovanie zdôvodňujúcich výkladov. Mnohé texty naproti tomu skôr zafažujú pamäť, než by ostrili odborný úsudok.

Doterajší výklad možno zhrnúť tvrdením, že filozofická kategoriológia, tvoriaca akoby tmel systému lekárskeho disciplín, má súčasne aj svetonázorový význam. Tá istá kategoriológia svojou prepracovanou logikou ozrejmuje princíp indukcie, a tak podstatne zdokonaľuje metodologickú uvedomelosť. Lekárska teória človeka je práve poznaním človeka ako subjektu a objektu medicíny a vyjasňuje model ľudského charakteru v jeho medicínskej funkcii. Spomedzi všetkého však vyniká etika s jej princípom vývinovej plnoccennosti, ktorá priamo rieši kolízie povinností v praxi. Etika v medicíne je mimoriadne určená faktom, že choroba je výnimočným stavom, ktorý mení psychiku pacienta niekedy až na nespôsobilosť rozhodovať o svojich životných záležitostiach a dodržiavať bežné mravné normy. Lekársko-etická kazuistika tvorí závažný každodenný problém medicíny. Dôvera medzi lekárom a pacientom nie je iba vzťahom, aký platí medzi občiansky bezúhonnými známymi ľuďmi, ale vzťahom, ktorý je inštitucionálne kodifikovaný medzi predtým neznámymi, zdravotnými nevyhnutnosťami zblíženými ľuďmi, takže *vzťah dôvery medzi lekárom a pacientom je tu systémovým komponentom profesie*. Vzťahom profesionálno-systémovej dôvery filozofia očividne aj pre laika vrasť do filozofie. Zodpovednosť lekára nielen v právnom, ale predovšetkým v morálnom zmysle je mimoriadna, takže niekedy možno povedať, že sama lekárska profesia je nebezpečným spôsobom života, plným kríz, napätí a peripetií. Lekár je dôverníkom previnení, svedkom utrpenia i posledných krokov na chodníku smrti. Lekárske povolanie potom mimoriadne naliehavo vyžaduje vyčistiť „optiku“ základných filozofických kategórií — ak použijeme metaforu Nielsa Bohra — v záujme uceleného osvojenia si všestranných spôsobilostí. Tu filozofia pôsobí ako vitamíny. Keď je prítomná v podobe osobnostnej a logickej kultúry, zdá sa, akoby nebola potrebná, no keby chýbala,

celý ohromný organizmus vedy, budovanej systematicky v priebehu dvoch tisíc-ročí, zmietal by sa v smrteľnom záchvate.

Moderná medicína už dávno opustila jednoduchý pragmatizmus z konca 19. stor. a začlenila bohaté psychoterapeutické postupy do liečebného prístupu, nielen psychiatrického. V súčasnosti je v tomto smere vynikajúcim vzorom profesor-internista G. Klumbies z Jeny a jeho spolupracovník dr. Schaeffer. Osobnosť pacienta, ktorej nemôže plne porozumieť filozoficky neorientovaná psychológia, vyžaduje nezriedka aj v oblasti internej medicíny nemenší ohľad. Na ceste k celistvému prístupu k pacientovi sa tak filozofické myslenie stalo integrálnou súčasťou svetovej medicíny, ktorá nezriedka musí plniť úlohu životného poradcu. Ak podľa Maxa Plancka filozofia spolu s logikou tvoria nevyhnutnú metodologickú výzbroj fyziky, potom to tým viac platí o humánnej medicíne, o medicíne človeka, ktorý vie umierať aj na najnebezpečnejšiu chorobu, na predstavu o nezmyselnosti života, na staré „*taedium vitae*“. Ak Iudia kedysi vedeli umierať so spevom, poliaty horúcou smolou, lebo im to prikazovala hoci aj iluzívna predstava o zmysle života, dokázali tak len silu takejto predstavy, schopnej vytvoriť aj z odriekania najvyššiu životnú spokojnosť. Medicína bez filozofie, orientovanej dialekticky poňatou systémovou analýzou, stála by nechápavo pred týmito rýdzi ľudskými javmi slobody a nevedela by im, ak prípadne poškodzujú zdravie, čeliť primeranými prostriedkami presvedčovania. Nevedela by pochopiť ani najhoršiu z nenávisťí, nenávisť medzi antagonistickými zmyslami života, osobnostnú nenávisť, ktorá ženie proti sebe zvlášť vyhranených jedincov a pritom sa maskuje pseudodôvodmi. Niekedy totiž jediným motívom agresie je štruktúra osobnosti útočníka, maskovaného za obeť, a jediným objektívnym dôvodom existencia obete. Bez filozoficko-kategoriálnej analýzy lekár by nevedel zhodnotiť pseudoteórie, ktoré sa mu vyskytujú ako vysvetlenie, a nevedel by počítať s prírodno-spoločenskou vývinovou tendenciou človeka ako základným faktorom nádeje, ktorej medicína slúži svojím spôsobom. (3) Jej úlohy nie sú iba obranné, ale orientované na prehlbovanie zdravia a spôsobilosti, na zdokonalenie fyziologickej funkčnosti so zreteľom na plnosť a spoločenskú plnohodnotnosť tvorivej slobody ľudí, ich hodnoty, vyrovnanosti s nevyhnutným, primeranej životnej spokojnosti pri účinnom vývinovom smerovaní k ideálu spoločnosti a človeka.

Doterajšie rozbor, ktoré si, pravda, nerobia nárok na úplnosť, možno uzavrieť analýzou pojmu medicíny a presnejším náčrtom systémového vzťahu medicínsky významných vied. Za medicínske vedy, ktoré podstatne dotvárajú špecificky profesionálny habitus lekára, sotva možno považovať disciplíny, najmä v ich *všeobecnej forme*, ktoré prispievajú k utváraniu občianskeho profilu vôbec. Na druhej strane nemožno ísť do druhej krajnosti a za medicínske považovať iba kmeňové vedy, ktoré sa vzťahujú na fyziologickú, a teda prírodovednú podstatu telesného a duševného zdravia, a tým menej iba vedy vzťahujúce sa na jadro kmeňových, biologicky orientovaných vied, formované so zreteľom na diagnózu a terapiu, prevenciu a kultúru zdravia ako *prírodzene* stabilnej funkčnosti organizmu. Humánna medicína nie je iba vzťahom medzi kultúro-zdravotnou a liečiteľskou praxou a „zdravím“ zo špeciálneho zreteľa fyziologickej funkčnosti

človeka, pripúšťajúcej rôzne stupne a prechody do choroby. Je konkrétne vzťahom medzi vedeckým lekárom, ktorý reprezentuje spoločenskú zdravotnícku funkciu, a možným pacientom, ktorý reprezentuje funkciu spoločnosti, orientovanú v zmysle zákonitých tendencií spoločenského bytia a ľudského druhu. Tento vzťah je špecificky spoločenský, medicínu organizujúci, tvorivý, ktorý sa svojou podstatou pravidelne začleňuje do obsahu morálnej formy praxe. Preto aj keď nemožno všetky vedy, potrebné na realizáciu tohto vzťahu, považovať za *kmeňové* a najmä nie za ich *jadro*, vzťahujúce sa priamo na diagnózu a terapiu, jednako viaceré z nich treba považovať za *profesionálno-habituálne*, a to najmä filozofiu, zastúpenú aj v promočnom obrade doktora lekárskeho vied lekárskeho sľubom, ktorého predchodcom bola počas stáročí *Hippokratova* prísaha. Lekárska „deontológia“ (grécky „nauka o povinnostiach“), do ktorej patrí v širšom zmysle aj lekárske právo, svojou normatívno-axiologickou stránkou nadväzuje na filozofiu osobnosti a tým na filozoficko-lekársku teóriu človeka, ktorá orientuje obsah a štruktúru kultúry osobnosti, a tým aj štruktúru vedomia seba a sveta. Jadrom deontológie je však etika povolania, ktorá hodnotovým zameraním orientuje *formu* lekárskej praxe a vedomím *vývinovej podstaty ľudskej vôle* určuje povinnosti, ktorých neplnenie značí zákonitú ujmu na hodnote jedinca.

Ako sme už spomenuli, filozoficko-lekárska teória človeka, ktorá syntetizuje prírodovedné a spoločenskovedné poznatky o človeku, je nemysliteľná bez teórie *zmyslu života*, daného plnosťou vývinu, a bez teórie vzťahu jedinca a spoločnosti, spoločnosti a vesmíru, poňatého v jeho dialektických súvislostiach, hĺbke a funkciách. To značí pochopiť „šťastie“ ako „*spokojnosť*“, ktorého optimálna hodnota a miera sa nedosahuje iba „užívaním“, konzumom hodnôt, ale práve *využitím podstatného vývinového náporu* človeka, čo potom pôsobí *citové uspokojenie ako odmenu* pravej hry životných síl. Táto pravá hra síl žiada potom aj zriekanie sa, tvorivú inhibíciu, povznesenosť nad príjemnosť i nepríjemnosť zážitkov, bez ktorej ani lekár a ani pacient by veľmi často nemohli dodržať príkazy zdravia. Takéto stanovisko, odporujúce bežnému primitivizmu, je nemysliteľné bez vyjasnenej základnej kategoriológie vedeckého poznania, ktorá, ako vieme, tvorí jadro dialektickej logiky, samej podstaty filozofie. Svetonázorová a metodologická stránka tejto kategoriológie a jej funkcie majú tiež rozhodujúci význam pre uvedenie *syntézy lekárskeho vied a praxe* v teoretickom a prax motivujúcom vedomí lekára a pre spoločensko-vývinovú orientáciu i koordináciu jednotlivých špecializácií *vo vedomí* jednotlivých lekárov. Filozofické vedomie takto núti každého špecialistu brať do ohľadu aj ostatné odbory a zahrnúť do svojho odboru aj širšie poznatky. To vedie k hlbavosti, pre ktorú radosť z nového poznatku je potešením a hľadačstvo nových poznatkov intímnu potrebou.

Väzba dialektickej logiky a metodológia vied predstavuje pre mnohých lekárov najzávažnejší problém ideovej orientácie, neriešiteľný bez vyjasnenia vzťahu konkrétnej analýzy a vedeckej indukcie. Podstata dialektického myslenia je v konkrétnej analýze, ktorá práve predpokladá dialekticko-systémovú koncepciu predmetu poznania a spôsobilosť rozpletať kľbko vzťahov. A tu sme pri najboľavejšej stránke nielen lekárov, ale aj filozoficky orientovaných jedincov, lebo rozumieť konkrétnej analýze značí rozumieť samej podstate objavného myslenia.

Aj keď vo výuke každého odboru podstatnou zložkou by mala byť výuka a výcvik vo výskumných metódach, ktoré sú základnou požiadavkou prípravy aj vedeckého praktika, skutočnosť sa od tohto pravidla nezriedka odchyľuje. Celý typ vzdelania, ktoré uprednostňuje vedomosti pred spôsobilosťami, nie je priaznivý pre metodologickú a filozofickú kultúru. S tým potom súvisí aj nekonkrétny zreteľ na historický materializmus a jeho súvislosti s históriou medicíny, ktorej aspekty však nezanedbával napr. nezabudnuteľný učiteľ vnútorného lekárstva L. Dérier najmä v súvislosti s metodológiou medicíny a jej históriou v našich starých baníckych centrách. Ani medicína a ani filozofia ako bohato diferencované formy spoločenského vedomia samy osebe nič nezmôžu bez jedincov spôsobilých si ich osvojiť a použiť vo svojom živom vedomí a praxi.

Špeciálnolekárske filozofické disciplíny predstavujú konkrétnu formu spojenia hlboko pochopenej marxistickej filozofie s kmeňovými medicínskymi disciplínami. Preto špeciálny zreteľ na uvedené disciplíny v rámci organizácie medicíny ako výskumného a didaktického odboru je kategorickou, t. j. s pojmom medicíny súvisiacou požiadavkou, čo sa u nás v praxi realizuje iba s medzerami, na škodu nielen lekárskej praxe, ale aj všeludovej kultúry a autority vedy, ktorá sa neraz viac uctieva, než žije. Význačným a základným reprezentantom lekárskej vedy a či vied je vo vedomí radového občana lekár-praktik, prirodzený zdravotnícky vodca, radca a učiteľ ľudu. S jeho pôsobením priameho realizátora ideí socialistického zdravotníctva sa potom majú zladíť všetky objektívne i subjektívne, sociálno-psychologické a morálne podmienky. Reprezentantom takého praktika v našej histórii bol napr. dr. Ivan Hálek, jedna z najzaujímavejších postáv našej predprevratovej medicíny a národného života.

Profesionálne skronkrétnená filozofia ako odbor systémovo úzko súvisí s odborom organizácie zdravotníctva. Táto súvislosť nemusí mať organizačnú odozvu, ak spomenuté výskumné odbory nie sú dobudované ako členité pracoviská so subkatedrami najmä pre metodológiu vied a dejiny medicíny. Lekárska etika mala by sa okrem toho prednášať ako špeciálny kurz v rámci prednášok filozofie, pričom primerané aspekty by mali vystupovať vo všetkých prednáškach a celej výuke.

Medicína v hippokratovskom poňatí ako jednota liečebno-preventívnej teórie a praxe je tak systémom vied a odborom praxí, ktoré sú organizované liečebno-tvorivým vzťahom k možnému pacientovi. Tvorivo-liečiteľský vzťah ako špecifický organizačný faktor medicínskych vied a vedeckých praxí potom odôvodnil, že napr. dávno pred druhou svetovou vojnou označovali medicínu na európskom Západe za *civilizačnú* vedu, ktorá má viaceré prírodovedné a technické komponenty. Neprekvapuje, ak sa niekedy uvažuje o „duchovednom“, subjektívnu stránku spoločenskej praxe zohľadňujúcim a či komplexnejšie „spoločensko-vednom“ základe medicíny. Také úvahy odmietajú predovšetkým lekári odchovaní v pozitivisticko-empirických tradíciách, pre ktorých pojem „osobnosti“ ako pojem zmyslovo nekontrolovateľnej reality má problematickú vedeckú existenciu, a ktorí sú schopní napr. vyhlásiť, že neurózy sú výmysel, a takýmto vyhláseniam veríť s agresívnou autoritatívnosťou. Takýto typ lekára, s ktorým sa v praxi niekedy ešte stretávame, stojí na úrovni pragmatizmu 19. stor. a díva sa

na psychoterapeutické postupy ako na šarlatánstvo, pričom mu medicínu symbolizuje predovšetkým injekčná striekačka, skalpel a šokový aparát. Choroba sa má manifestovať viditeľne ako nádor, záchvat a vysoká horúčka, a to najradšej tesne pred exitom. Logické úvahy sa tu javia ako „špekulácia“ v pejoratívnom zmysle, pokus o žart s vážnymi ľuďmi.

Jednako funkčný systém lekárskeho vied a praxí má svoju konštantnú súvzťažnosť, danú spomenutým liečiteľským vzťahom, ktorého povaha je spoločenská. Táto povaha sa nemení tým, že hodnota, na ktorú sa tento vzťah orientuje, predstavuje fyziologický, prírodovedne sledovateľný stav zdravia, s jeho neurofyziologickou a psychofyziologickou stránkou. Pritom táto hodnota je podmienená mnohými faktormi, medzi ktorými faktory čisto prírodné, neviazané na osobné postoje, interpersonálne a spoločenské vzťahy počtom i významom veľmi ustupujú pred spoločenskými faktormi. Niet väčšieho škodcu zdravia ako sám človek formou svojich vzťahov k sebe, spoločnosti a prírode, ako ľudská spoločnosť disharmóniou svojho fungovania, ktorá vyúsťuje do neporiadkov, frustrácií, zábran tvorivej práce a úsilií, do kríz, vojen a iných katastrof, genocíd i psychocíd. Nijaký v prírode existujúci jed, baktéria či vírus, rozbúrený živel nedokáže toľkých usmrtiť a zmraziť ako napr. v povahách ľudí kotviace výstreľky automobilizmu a spôsobiť množstvá neschopných ľudí ako nezodpovedné rozplodovanie. Proti prírode pošinutý a od zákonitej vývinovej tendencie negatívnymi podmienkami vychýlený zmysel života zničil už viac životov než cholera a mor, nehovoriac o zničenej životnej spokojnosti rodín, jedincov a skupín. Naproti tomu nikto neurobí človeku toľko dobra ako typický človek s poznaním zákonitostí a slobodný pri realizovaní možností.

Na základe uvedeného všetky vedy a praxe, ktoré naplňa vzťah lekára a pacienta pozitívnymi hodnotami, sú plnoprávnymi lekáskymi vedami, aj keď nie sú *kmeňové*, ale iba diagnosticko-terapeuticky *adjuvantné*. Lekárska je potom *príslušná forma* práve tak filozofie, ako aj napr. fyziky, ktorá umožňuje chápať fyzikálnu stránku človeka ako stránku funkčne celistvého systému, porozumenie diagnostickým a terapeutickým metódam, používajúcim fyzikálne zariadenia a aparáty. Prispieva tak isto k vytvoreniu a pochopeniu filozofickej syntézy medicíny, ak umožňuje disponovaným poslucháčom vniknúť do princípu fyzikálneho uvažovania a formulovania zákonov, najmä ak sa tak nestalo už na predchádzajúcom stupni vzdelávania, výuky a výchovy. Lekárska je potom aj schopnosť presvedčať a viesť, sama osobnosť lekára, vytváraná postupne pomocou teórie, osobnosť lekára ako prvý a základný liek, ktorý neraz vracia pacientovi dôveru v ľudí, v život, blokuje najväčší faktor chorobnosti, rozvrat medziľudských vzťahov, spôsobený dravosťou konzumu, prázdnotou ľudských vedomí, najmä pokiaľ ide o základné koncepcie života, o základnú schopnosť koncepcionality. Filozofia vo svojom základe je predovšetkým kultúrou rozumu a osobnosti, kategoriálneho myslenia a ľudskej spoločenskej podstaty. Nijaké odborníctvo bez filozofického nadhľadu neumožní viac než manipulovanie s chorým, čo neraz viac raní, než osoží. Nie je totiž vždy najväčším umením urobiť správnu diagnózu a predpísať správnu terapiu, ale predovšetkým priviesť pacienta k trvalej spolupráci s lekárom.

Filozofická kultúra je potrebná aj pre profesionálne vzťahy lekárov navzájom, ktoré často rozhodujú o odbornom raste členov kolektívu. Riadiace orgány nie vždy postihnú, že sa v kolektívoch organizuje nespolupráca so selektívnym zameraním na „nežiadúcich“ jedincov, ktorí akoby svojou existenciou prekážajú aspiráciám vplyvných členov kolektívu. Keďže aj najlepšie kliniky sveta robia správne diagnózy iba v 70–80 % prípadov, pokiaľ ide o určité druhy chorôb, aj najlepší lekárske talent možno znemožniť, ak by v kolektívoch namiesto filozofickej noblesy vládla bezohľadná konkurenčnosť a arivizmus, bežne označovaný ako „buržoázny“. V okolí „mocných“ mužov sa preto často uplatňujú prispôsobiví a zo schopných takí, ktorí vedú ovládať prejavy svojich schopností. Až nefudský byzantinizmus klinických autorít v minulosti bol vysvetliteľný nie tak skutočnou vedeckou kapacitou, ako skôr možnosťou bez odvolania označiť kohokoľvek za neschopného a nebrať prípadné výsledky práce na vedomie. V dejinách našej medicíny pôsobí hlbokým dojmom nevšimavý vzťah k výskumnej práci objaviteľa krvných skupín profesora Janského. (4, s. 419–422) Nobelovu cenu za objav krvných skupín dostal potom K. Landsteiner, ktorý sa r. 1922, rok po smrti Janského, vysťahoval do USA. Svoj objav uverejnil Janský v Zborníku klinickém, č. 8, na str. 85–139 ešte r. 1907. Je potrebná filozofická veľkodušnosť a psychologická jasnozrivosť, odborný rozhľad a historická orientovanosť, ak sa majú prekonávať tradíciou ustálené nedostatky. Odmietanie schopných a podporovanie neschopných býva však nezriedka bežnou metódou zabezpečovania pozícií.

Filozofickej kultúre prekážajú rôzne citové predpojatosti a principiálne už prekonané, prakticky však živé tradície. Hoci tvorivá veda napr. slovami Maxa Plancka zásadne odmietla arteficiálnu roztržku medzi vedou a filozofiou ako princípom teoretického poznania, jednako rôzne skupinové a osobné koncepcie filozofie nechápu správne svoju podlžnosť vede. Nevenujú sa základnej úlohe noogenézy základných kategórií najmä relačných, medzi ktorými má význačné miesto pojem dialektického „protirečenia“, pojem diferencovanej celistvosti, obsahovej súvislosti relatívne diskretného predmetu, ktorý implikuje nevyhnutnosť, že celok je viac než *aritmetický* úhrn častí. Takto — podľa Marxovho modelu — eskadrona jazdy je viac než suma jazdcov a podľa Leninovho modelu údom patrí ich kvalita údov len na základe súvislosti s živým organizmom. Spomenuté prekážky môžu inaktívovať aj jednotlivcov schopných filozofickej koncepcnosti, ktorá je vo všeobecnosti najmenej vyvinutou spôsobilosťou a neraz sa stotožňuje s cvikom slovnej parafrázy. Filozofická koncepcnosť sa však dnes stáva podmienkou preniknutia k podstate modernej vedy. Táto koncepcnosť sa bez výnimky vrátila k pojmu celistvosti, totality či *obsažnej* súvislosti rozrôzneného, a to tak v psychológii a biológii, ako aj vo fyzike, najmä falzifikovaním pojmu absolútneho priestoru a určením kontinuálno-pretržitej povahy svetla. Známa výpoveď L. de Broglieho, že fyzikálna realita je viac než úhrn jej komponentov, a zároveň jeho úsilie chápať tento princíp s *logickou zreteľnosťou* je výrazom tohto principiálneho faktu vedeckej revolúcie 20. stor. Pojem celistvosti, v minulosti dlho odsudzovaný ako „subjektívny“ a hodnotený ako iracionálno-filozofický a či mystický, naraz sa stáva explikatívnou kategóriou exaktných vied a v prípade

neeuclidovského poňatia priestoru aj samej neeuclidovskej geometrie ako matematickej disciplíny. O odmietaní pojmu celistvosti svedčí tradícia Davida Humea, asocianistická psychológia, logický atomizmus B. Russela, Wirchowova koncepcia organizmu ako „bunečného štátu“, Newtonov pojem „absolútneho priestoru“ a iné mechanisticko-materialistické, dnes prekonané koncepcie.

V. F. Asmus už r. 1925 prenikavo konštatoval existenciu dvoch tradícií dialektického spôsobu myslenia, a to tradíciu vychádzajúcu od Mikuláša Kuzánskeho, ktorý predpokladal, že protirečenia sa riešia na najvyššom stupni poznania, a tradíciu vychádzajúcu od Giordana Bruna, ktorý spolu s neskorším Heglom mysleli, že sa riešia iba v bytí. Odtiaľ Heglove názory o formálnej logike, ktoré vyvolávali nedôveru k moderným výskumom v logike a k dialektikom neheglovského, racionálneho typu. Marxisticko-leninská dialektika, zdôrazňujúca *princíp jednoty logiky, dialektiky a teórie poznania*, je naproti tomu principiálne racionálna. Preto K. Marx v rozpore s tradíciou i s viacerými marxistami zdôrazňuje dialektickú koncepciu matérie u Descarta a študuje na tisícich stranách rukopisu dialektiku diferenciálneho počtu v snahe vystihnúť logickú podstatu počtu, v ktorom *nulita* sa stáva relatívnou a nemôže sa stotožňovať s nejakým absolútnym „nebytím“. Heglovský *výklad* dialektiky, ktorej *postreh* bol aj u Hegla správny, viedol kedysi aj u marxistov napr. ku odsudzovaniu kybernetiky, formálnej logiky, k nedôvere voči dedičstvu Gregora Mendela. Práve lekárov sa to veľmi dotýkalo a poškodzovalo autoritu dialektického spôsobu myslenia pre zaužívaný zvyk, že sa namiesto klasikov študujú iba pomocné výklady a brožúry. Avšak jedna prečítaná stránka klasika znamená pre filozofickú kultúru neraz viac než dobre myslené niektoré pomocné texty, ktoré koncepcnosťou zaostávajú za vysokou náročnosťou racionálnej dialektiky.

Kým dialektika smeru kuzánsko-descartovského a marxisticko-leninského trvala na principiálnej racionálnosti kategórie celku, zatiaľ dialektika v poňatí Giordana Bruna a Hegla nezaujímal v tomto smere jednoznačné stanovisko. Ak sa neprijímala s náležitou rezervou, pôsobila isté komplikácie vo vzťahoch medzi vedou a filozofiou, ktoré viedli aj k nedostatočnému hodnoteniu historickej dynamiky a vývinu dialektického myslenia, k potvrdzovaniu dialektiky skôr kultom než výskumami, rozvíjaním jej koncepcnosti. Uplatňovalo sa najmä nedostatočné rozlíšenie medzi *teoretickou iniciatívou* racionálno-dialektického myslenia a historickou zásluhou jeho uplatnenia, predpokladajúcou jeho *reinvenciu*. Historická zásluha v tomto zmysle jednoznačne patrí Marxovi a Engelsovi, pričom „uznanie určujúcej úlohy celku vo vzťahu k jeho častiam — *hládisko*, ktoré vychádzalo z celku a dospievalo tak k pochopeniu častí tohto celku, bolo vždy pôdou, na ktorej vyrastala dialektika“. (5, s. 228)

Kategória celku siaha historicky ešte pred Spinozu do portroyalskej logiky, ktorá sa odvoláva na Descartove rukopisy (dnes stratené) a vchádza historickým pohybom vývinu do marxistickej dialektiky spolu s jej principiálnym racionálnym projektom. Možno potvrdiť, že „*Situácia všestrannej vzájomnej závislosti jednotlivých, len zdanlivo od seba nezávislých prvkov celku je v skutočnosti tou reálnou situáciou, ktorú racionalistická filozofia dávno vyjadrila vo svojich kategóriách, tradícia Spinozu-Leibniza, Fichteho-Hegla, tradícia protikladná plyt-*

kému empirickému (z „indivídua“ a z „konceptu indivídua“ vychádzajúcemu) názoru na myslenie.“ (5, s. 228) Princíp celistvosti-totality predmetu poznania je však základom dialekticky poňatej systémovej analýzy, predmetno-konkrétnej analýzy, v ktorej celistvý predmet vystupuje zo zorného uhla svojej *dynamiky a funkcie*, pričom „Niet najmenej pochybnosti o tom, že K. Marx, tvorca materialistickej dialektiky, je skutočne aj klasikom systémovej vedeckej metódy, ktorá tvorí základ súčasnej kvalitatívnej analýzy.“ (5, s. 138) Je to v podstate výraz veľmi často zanedbávaného faktu, že filozofia 17. stor. je „racionalizmom“ v *historickej* periodizácii, pričom *gnozeologicky* ide o zákonitú vývinovú fázu renesančno-humanistickej dialektiky, ktorá tvorí historický predpoklad vzniku dialektickomaterialistickej, celistvo-systémovej analýzy. Pojem „matéria“ tu dostáva vyšší, dialektický význam, v ktorom heglovská, idealizujúca *totožnosť* bytia a vedomia dostáva relatívny význam *súvisu, relatívnej totožnosti* s jej *protikladnosťou* vedomia a predmetného bytia. Pri zákonitej hierarchii, *neredukovateľnosti* funkčných kvalít a či *pohybov* vedomie sa stáva *špecifikou* človeka, čiastkového, vývinom vzniknutého systému, a tým súčasne *relatívne protikladné*, obsahovo i funkčne nezávislé bytie *dialektickou matériou*, existujúcou formou celku, ktorá vylučuje každú metafyzickú transcenciu, oddelenosť i kvalitatívnu rovnorodosť.

Nemecká klasická filozofia konca 18. a začiatku 19. stor. bola reprízou filozofie 17. stor., a to na diferencovanejšej úrovni. Fakticky bola v rozpore s mechanisticko-pozitivistickým duchom 19. stor. Udržovala centrálnu, dialektickú líniu duchovného vývinu, ktorá žije v princípe súčasnej vedeckotechnickej revolúcie s jej rehabilitáciou a rozvíjaním celistvo-systémového a konkrétne-predmetného myslenia. Ide však o to, aby toto systémové myslenie, ktoré konštituovalo Engelsov pojem vesmíru ako súvislého systému, bolo všedimenzionálne domyslené, presvietené do svojich základov, a teda aby sa z neho nevylučovala sama dimenzia dialektickej, *konkrétne* „protirečivej“ celistvosti, jej obsažnosť súvislosti a diferencovanosť tejto súvislosti, nikdy nevyčerpatelná dimenzia dialektickej substancie, neoddeliteľnej od sebapríčinnosti v jej nekonečnom rozsahu skutočnosti a možnosti i obsahovej hĺbke. Ide o to, aby sa plne rozvinula koncepcná funkcia ľudského vedomia ako základ ľudskej podstaty, základ schopnosti konať a riadiť. Obvyklá otázka medikov a lekárov, ako dialekticky myslieť v medicíne a ako „prispôbiť“ dialektiku vedeckej metóde, svedčí o nedostatočnej orientovanosti a dá sa zodpovedať slovami, aby si uvedomili systémový princíp myslenia súčasnej medicíny, *domysleli* ho do jeho všeobecnosti v duchu leninského princípu jednoty logiky, dialektiky a teórie poznania, vyvarovali sa pritom jednostrannosti štrukturalizmu, funkcionalizmu, holistického iracionalizmu, existencialistického nihilizmu, prepiaťeho polarizmu, a usilovali sa o vzájomnú jednotu myslením. Túto jednotu ruší citová predpojatosť a namrzenosť rôzneho pôvodu, no ešte viac rôzne vyvinutá schopnosť koncepcnosti, umožňujúca vzájomné pochopenie. To však znamená aj pre filozofov povinnosť študovať vedy, ich metódy, metodologický vývin súčasnosti, a neostávať verbalisticky na formulkách síce správnych, ale neplodných, bez živého ducha koncepcnosti, pochopenia, vývinu a spravodlivosti v hodnoteniach možností.

1. ANGELOV, S.: Mesto etiky v sisteme nauknoho poznania. In: Predmet i sistema etiki. Moskva—Sofia 1973.
2. KONDAŠ, O. — VONKOMER, J.: Psychológia a zdravý vývin osobnosti. Bratislava 1971; SYRIŠTOVÁ, E. a kol.: Normalita osobnosti. Praha 1972; ČÍGER, J.: Normalita a mravnosť osobnosti. Bratislava 1970.
3. PARDEL, T.: Problémy psychoanalytického hnutia. Bratislava 1972.
4. ŠNEBERGER, P.: K stému výročiu profesora MUDr. J. Janského. Československá psychiatrie, 69, 1973, č. 6.
5. ROZENTAL, M. M. a kol.: Dejiny marxistickej dialektiky. Stať Dialektika abstraktného a konkrétneho. Bratislava 1973.

СИСТЕМА МЕДИЦИНЫ И ФИЛОСОФСКАЯ КУЛЬТУРА ВРАЧА

Юрай Цигер

Философия силой своего диалектического анализа объекта антиципировала принципиальные знания наук и ввела в частности понятие системы в ее материалистической интерпретации, обусловив тем самым развитие медицины. Неопозитивистские попытки исключить из категориального фонда науки философские категории являются ограничением категориального сознания, обусловленным ненаучными интересами. Преувеличение противоположности между формальной логикой и логикой диалектической относится к этому стремлению, продолжающемуся в то же время также в стремлении отчленять от философии дисциплины, которые вследствие такого отчленения утрачивают свой смысл. Медицина, будучи гуманной, в своем научно-практическом и научно-теоретическом плане предполагает философскую культуру врача в качестве единственной возможности блокирования нежелательных последствий специализации и дезинтеграции медицинского сознания, в котором сосуществует обширная группа дисциплин естественнонаучного и обществоведческого характера. Организующим элементом этой группы дисциплин, из которого вытекает также формальный угол зрения на специальную предметную область наук, является взаимоотношение врача и пациента. Так возникает система медицинских дисциплин, в которой дисциплины, ориентированные на физиологию здоровья, имеют значение основных наук, но к которым примыкают также науки, способствующие существованию положительному решению отношения, придающего медицине форму.

SYSTEM DER MEDIZIN UND DIE PHILOSOPHISCHE KULTUR DES ARZTES

Juraj Ciger

Kraft ihrer dialektischen Analyse des Objekts antizipierte die Philosophie die prinzipiellen Erkenntnisse der Wissenschaften und führte besonders den Begriff des Systems in seiner materialistischen Interpretation ein, wodurch sie die Entfaltung der Medizin bedingte. Neopositivistische Versuche die philosophischen Kategorien aus dem kategorialen Fond der Wissenschaften auszuschneiden, bedeuten eine durch unwissenschaftliche Interessen bedingte Skotomisierung des kategorialen Bewusstseins. Die Überspitzung des Gegensatzes zwischen formaler Logik und Dialektik bildet einen Teil jenes Bemühens, das sich auch im Versuch äussert, von der Philosophie jene Wissenschaftszweige abzutrennen, die durch diese Trennung ihren Sinn verlieren. Medizin als eine Humandisziplin setzt in ihrer wissenschaftlich-praktischen, wie auch wissen-

schaftlich-theoretischen Seite eine philosophische Kultur des Arztes voraus als die einzige Möglichkeit ungewünschte Auswirkungen der Spezialisierung und Desintegration des ärztlichen Bewusstseins zu verhindern, in dem eine Gruppe naturwissenschaftlicher und gesellschaftswissenschaftlicher Disziplinen koexistieren. Das organisierende Element in dieser Gruppe von Disziplinen, von dem auch der formale Sichtwinkel zum speziellen wissenschaftlichen Gebiet kommt, ist das Verhältnis zwischen Arzt und Patienten. So entsteht ein System ärztlicher Disziplin, in denen die auf die Physiologie der Gesundheit orientierten Zweige die Bedeutung einer Stammwissenschaft haben, zu denen jedoch noch andere Wissenschaften kommen, die sich an der wesentlichen positiven Lösung des die Medizin gestaltenden Verhältnisses beteiligen.